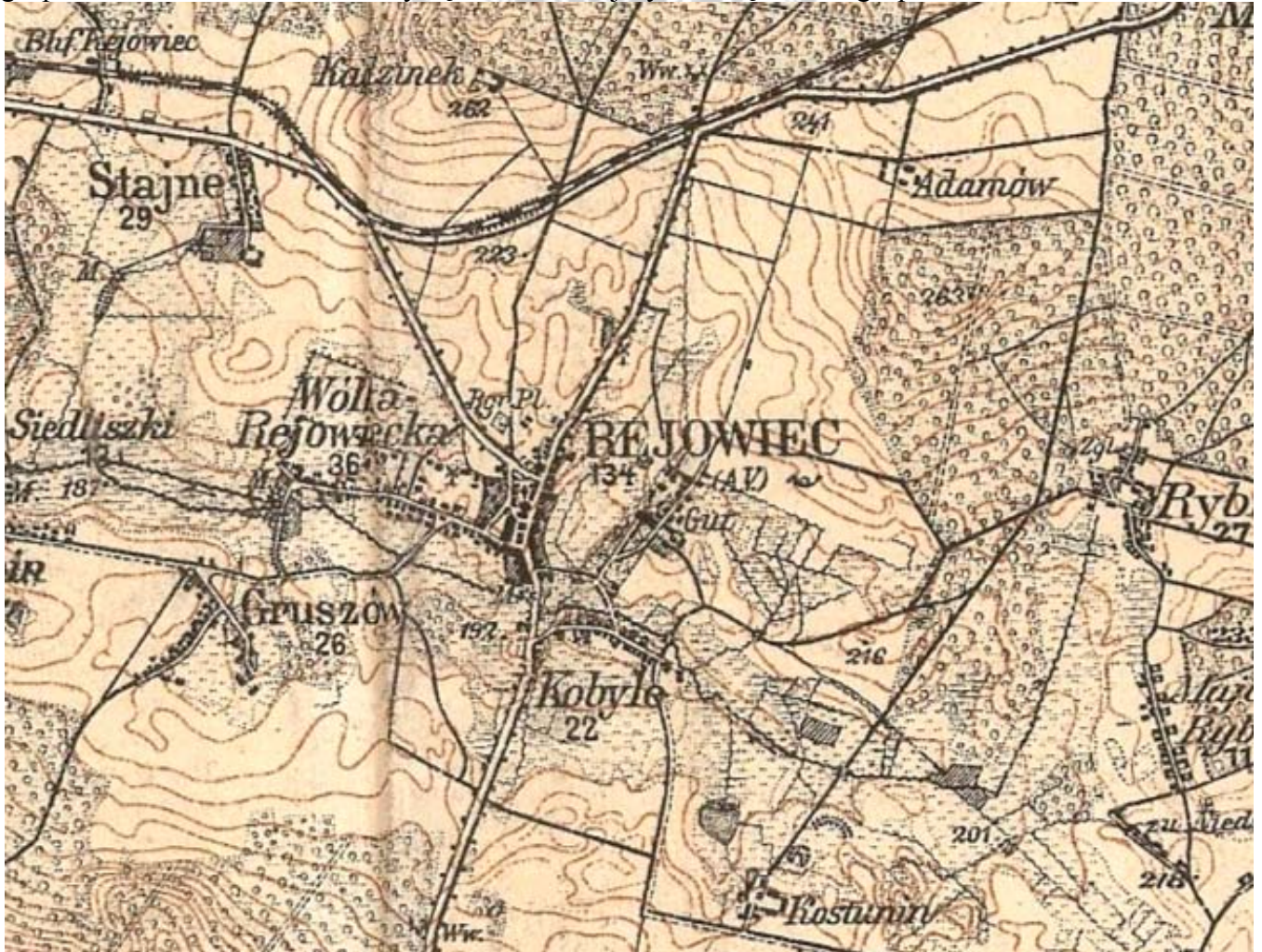

DWÓR W DOBRACH REJOWIEC

Przy wielo-znaczeniowym pojęciu „DWÓR”, chciałbym zawęzić to określenie do dwu aspektów: 1- jako obszernego domu w którym mieszkała szlachta, ziemianie czy dziedzice wraz ze swoją rodziną oraz służbą. Mający swoją historię nierzadko wielo-pokoleniową, 2- oznaczenie wszystkich zabudowań, również inwentarsko-gospodarczych (folwark) jako nieodzowna część majątku ziemskiego, które tworzone w miejscowościach należących do dóbr właściciela. Inaczej rzecz ujmując były to gospodarstwa rolne tworzone z myślą o efektywniejszym zarządzaniu i gospodarowaniu.

Wycinek niemieckiej wojskowej mapy sztabowej z roku 1915. Porównując ze współczesnymi zauważymy inny przebieg dróg. Inaczej jechano do Chełma. Nieistniejące miejscowości jak na przykład Kadzinek itp. Znikł dwór Stajne, Niedziałowice itd. Gruszów a nie z ukraińska Hruszów. Brakuje Marysina.

W roku **1531** roku **Mikołaj Rej** poślubił Zofię h. Jastrzębiec, córkę Jakuba Kościenia właściciela dóbr Wywoli i Sędziszowa. Żona w posagu wniosła dobra w Ziemi chełmskiej między innymi Kobyle i Rybie. Na gruntach kabylskich w **1542** zakłada Sawczyn (późniejsze Wereszcze Małe).

4 maja 1547 roku król Zygmunt I Stary nadaje Mikołajowi Rejowi przywilej lokacyjny na założenie prywatnego miasta w oparciu o prawo magdeburskie o nazwie **Rejowiec**, z 2 jarmarkami. Rej założył tu zбір kalwiński.

Mikołaj Rej zmarł jesienią **1569 roku** między **8 września** a **5 października**. Do takiego wniosku skłania między innymi analiza korespondencji Walerego Kuczborskiego pisanej z Krakowa do Marcina

Kromera ¹, (...) *Rey nuper mortuus est (...)* „Dokładna data śmierci i miejsce wiecznego spoczynku utrzymywane było w tajemnicy przed ewentualną profanacją (być może ,że został pochowany w Rejowcu ale wiele wskazuje na to ,że spoczął gdzie indziej). Poeta należał do wpływowych wyznawców **kalwinizmu**. Po śmierci założyciela miast, dobra Rejowiec były do **1699** roku w rękach rodu Rejów – jego spadkobierców. W końcu XVII stulecia już tu kalwinów nie było. Rejowiec należy do **Bogusława Reja**²/ 1673 – 1685 /. W ostatnich latach tego stulecia zbor jeszcze istniał, ale brakowało wiernych i kolatora, stąd brakowało środków na utrzymanie zboru i ministra. Z nadzorem własnościowym nad dobrami Rejowca bywało różnie. Wielokrotnie napoczet zaciąganych długów przez właścicieli był on na krótko zastawiany. W historii tej miejscowości, do większych i ważniejszych właścicieli dóbr Rejowiec należy zaliczyć: **Annę Ożarowską** wdowę po Bogusławie Reju, której w **1699** roku **Zofia Dunin Borkowska** żona **Zbigniewa Suchodolskiego** wykupuje dobra Rejowiec. W połowie **1700** roku **Piotr Adam Suchodolski** przejmuje od matki Zofii kontrolę nad dobrami Rejowca by w lipcu **1701** roku odsprzedać je **Stanisławowi Mateuszowi Rzewuskiemu**³. W **1720** r. przejmują od ojca majątek rejowiecki dwaj synowie: **Seweryn i Waclaw**. W roku 1724 dobrami Rejowca zarządza samodzielnie **Seweryn**. Natomiast w **1742** Rejowiec przechodzi w posiadanie **Waclawa Rzewuskiego**. **Rzewuscy**, właściciele Rejowca, wystawili cerkiew unicką i uposażyli parafią. W drugiej połowie **1758** roku od **Waclawa Rzewuskiego** odkupuje dobra

¹ Kuczborski bezskutecznie zabiegał od Reja zwrotu dziesięcin

² Bogusław Rej, kalwin, budujenowy drewniany kościół w Pawłowie pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela wykonując wyrok Trybunału nakazujący na tę fundację za zaległe dziesięciny.

³ Stanisław Mateusz Rzewuski ur. w 1662 roku – zm. 4 listopada 1728 roku we Lwowie, pochowany w miejscowości Rozdół. Pan na Rozdole i Rejowcu. Wojewoda Bełżki, hetman wielki koronny, najstarszy syn Michała Floriana – podskarbiego, starosty chełmskiego. Dwukrotnie żonaty: **1** – z **Dorotą Cetnerową** zm. w 1690 roku, starościanką lwowską – bezpotomną. **2** – z **Ludwiką Kunicką**, podczaszką czerniechowską. Z tego małżeństwa zrodzili się: **a/ Marianna**, żyła z Stanisławem Potockim wojewodą bełżkim, **b/ Sabina** wydana za Michała Leduchowskiego starostę rawickiego, **c/ Anna** wstąpiła do zakonu Sióstr Benedyktynek, **d/ Seweryn** – podczaszy koronny, starosta chełmski i lubomski zawarł związek małżeński z Szembekową stolnikówną koronną. Po pewnym czasie rozpadło się małżeństwo. Związał się z Antoniną Potocką strażnikówną koronną z, którą żył w dożywotniej przyjaźni. Zmarł w 1755 roku, **e/ Waclaw** ur. w 1706r. – zm. w 1779r., pisarz polny koronny, pojął za żonę Annę Lubomirską, wojewodziankę czernichowską, która urodziła mu synów Stanisława, Józefa i córkę nieznanego imienia. W Chełmie w 1677 roku Michał Florian Rzewuski – starosta chełmski w sporządzonym przez siebie liście polecił władzom i mieszczanom chełmskim respektować prawa ludności żydowskiej przyznane przez Sejm . (od 1566 roku chronił je specjalnie w tym celu wydany przywilej króla Stanisława Augusta), Poprzez takie przypomnienie przywileju przyczynił się do znacznego wzrostu społeczności żydowskiej nie tylko w Chełmie ale i w wielu miasteczkach pow. chełmskiego, w tym w szczególności w Rejowcu, którego w późniejszym czasie był właścicielem (...) „ *Widomo czynię tym pisaniem moim komu to wiedzieć będzie należało , iż ja stosując do konstitutyery na terażniejszym Sejmie warszawskim szczęśliwie odprawionym w roku niniejszym tysiąc sześćset siedemdziesiątym siódmym za zgodnym konsensem całej Rzeczypospolitej uchwalonym pozwoleniem w mieście Chełmie , starostwie moim Żydom szkoły i synagogi chełmskiej , wszelki prowadzić handel , kupując i sprzedając , także szynkować każdy wolno im będzie zarówno ze wszystkimi miasta Chełma obywatelami , który to handel i szynki nie tylko Żydom chełmskim tamecznego miasta ale też obcym i z skądinąd przychodzącym i tam się budującym wolny będzie , tym że i libertation od wszelkich podatków służyć do lat czterech powinien względem tej , że konstitutyery uchwalonej , na co się dla lepszej wiary ręką moją przy pieczęci podpisuję* „Z całą pewnością w Rejowcu przyczyniło się do tego, że w roku 1712 mogła zostać wybudowana synagoga co pośrednio potwierdza o istnieniu istnieniu dużej i prężnej Żydowskiej Gminy Wyznaniowej (kahału). Posiadali własny kirkut i inne urządzenia zgodne z prawem halachicznym. [Archiwum Państwowe w Lublinie . Księga grodzka chełmska Nr. 95 , K , 1068 – 1070]. W innym piśmie, Stanisław Mateusz Rzewuski w swoim testamencie skierował następujące słowa do syna Waclawa – (...) „ *Zostawiam Cię w Rzeczypospolitej wolnej i mądrymi rządzonej prawami . Taką wnukom przekazać , jaką ojcowie ustanowili , niechaj życia Twego będzie zadaniem . Równość szlachecką szanuj , wolności broń .[..] Bądź zawsze gotów całą Twą krew przelać za wiarę świętą , za wolność elekcji , za hetmańskiej władzy całości i za liberum veto . Są to cztery kardynalne podstawy Rzeczypospolitej , ,*

Rejowiec wdowa po **Józefie Wolskim Anna** z **Mierów**. Po krótkim okresie zarządzania scedowała je na swojego brata **Jana Mier** /1750r. – 6.07.1790r./ . **Anna Wolska** de domo Mier wychodzi zamąż za **Wiktoryna Jana Zaleskiego**⁴ – starostę boreckiego właściciela Turośni. Anna de domo Mier, pom voto Wolska sdo voto Zaleska umiera w **1786** roku. W 1788 roku **Wiktoryn Jan Zaleski** wykupuje dobra Rejowieckie od Jana Mier.

Dzieje obecnego pałacu należy rozpocząć od **1789** roku, po tym jak **Wiktoryn Jan Zaleski** wykupił dobra Rejowiec.

Sprawą otwartą a zarazem wielce zagadkową jest pytanie gdzie dotychczas właściciele dóbr Rejowiec mieszkali i jak wyglądała ich siedziba. Poszlaki⁵ wskazują na teren na, którym stoi tzw., **pałac Ossolińskich**, (*moim skromnym zdaniem na taką nazwę nie zasługuje. W dalszej części postaram się to uzasadnić.*) Aby rozstrzygnąć ten dylemat należy prześledzić historię siedziby na tledziejów właściciele dóbr Rejowiec . W dniu **19 kwietnia 1796** roku w Chełmie Wiktoryn Jan Zaleski sporządził testament na mocy którego dziedziczy majątek po nim bratanica **Marianna Barbara**/1760-1813/ **córką** generała **Piotra Zaleskiego** podkomorzego nurskiego , która w roku **1781** mając 23 lata wychodzi zamąż za **Józefa Kajetana Ossolińskiego h. Topór** / 1758– 15.04.1834 / . Wniosła mu w posagu między innymi takie majątki jak: Grodzisk, Siemiony, Turośń Kościelną k/Białegostoku oraz Rejowiec, który odziedziczyła po swym stryju Wiktorynie Janie Zaleskim staroście boreckim. Na początku lat 90-tych XVIII wieku małżonkowie rozpoczynają budowę nowej siedziby- dworu. Mają dwoje dzieci - **Konstancję** / 1783 –7.12.1868 / i **Wiktora Maksymilian** / 1790 -1860/. Szczęście małżeńskie Józefa Kajetana i Marianny Barbary było pozorne. Z biegiem lat narastają nieporozumienia. Przeżywają poważny kryzys. Po 21 latach małżeństw rozpada się. Około **1800** roku rozwiedli się, nie są znane powody ich roztania. W pamiętnikach z tamtej epoki brak jest jakichkolwiek wzmianek. W **1802** roku Ossoliński. wyjeżdża z dziesięcioletnim synem Wiktorem Maksymilianem⁶ z Rejowca. Mieszkają w Rudce pod Białymstokiem. W niedługim czasie bo w **1802** roku Ossoliński wiąże się z Teresą Rafałowiczówną⁷ była żoną Kajetana Miączyńskiego, rozwiedzioną w 1792 roku. Marianna Barbara Ossolińska z Zaleskich rozgoryczona i załamana pozostaje wraz z córką Konstancją w Rejowcu .Na pewien czas przerywają budowę nowego domu.

⁴**Jan Władysław** hrabia **Zaleski** herbu **Chomąto** starosta suraski i kasztelan wiski poślubił **Marianne Kuczyńską** herbu **Ślepowron**. Dziećmi ich byli: **a/ Wiktoryn Jan** ur. 19.09.1761 – zm. 1798 starosta borecki, **b/ Piotr** – podkomorzy ziemi nurskiej, którego córka Marianna Barbara wyszła za mąż za Józefa Kajetana Ossolińskiego a Anna została zaślubiona Tadeuszowi Jundziłło herbu Łabędź.

⁵W trakcie prac zabezpieczających fundamenty pałacu natrafiono na nadpalone resztki bali podwalinowych . To znalezisko może sugerować , że obecny pałac został zbudowany na miejscu dawnej siedziby, która uległa spaleni . Być może był tu dwór Rejów lub Rzewuskich .Do tych czas nie odnaleziono śladów ich domów . W zachowanych zbiorach archiwalnych z tego okresu brak wzmianek o siedzibie Reja w Rejowcu.

⁶Wychowaniem Wiktora Maksymiliana zajmowała się siostra Józefa Kajetana Anna Krasińska z Ossplińskich z Radziejowic.

⁷Znajomość i zauroczenie a w końcu szalona miłość Teresy z Rafałowiczów Miączyńskiej i Józefa Kajetana Ossolińskiego było nader osobliwe. Obfitowała w wiele ciekawych zdarzeń. Józef Kajetan Ossoliński zmarł 15 kwietnia 1834 roku.

Życie codzienne dostarcza im ważniejszych problemów. **Konstancja Ossolińska**⁸ mająca 22 lata, w dniu **12 grudnia 1805** roku wychodzi za mąż za hrabiego **Tomasza Andrzeja Adama Łubieńskiego**⁹ h. Pomian/29.12.1784 –27.08.1870 / . Państwo młodzi rzadko przebywają w Rejowcu. Mąż Konstancji sprawuje w państwie wiele ważnych funkcji w min. - generała Wojsk Polskich, kasztelana Królestwa Polskiego. Objąwszy dowództwo po rannym Koziętulskim, dokończył zdobycie Samo Siery. Odbył wszystkie kampanie do 1814r. Komandor legji Honorowej i baron cesarstwa francuskiego. Poseł krasnostawski na sejm 1816r. Generał jazdy 1831r. zastępował wodza naczelnego. Na stałe zamieszkał z żoną w Warszawie. Matka Konstancji mieszkająca w Rejowcu sprawuje nadzór nad posiadłością i niedokończoną budową dworu . Pani Ossolińska umiera w **1813** roku. Budowa ponownie zostaje przerwana. W latach **1822 — 1826** posiadłość w Rejowcu Łubieńscy przekazują w dzierżawę. Nowy zarządca nie wywiązuje się ze swoich zobowiązań. Wszystko popada w ruinę. Niszczeje niedokończona budowa dworu. Podupadłe dobra Rejowiec małżonkowie Łubieńscy w 1832 roku sprzedają księciu Florianowi **Adamowi Woronieckiemu h. Korybut**¹⁰, który po ośmiu latach od chwilizakupu czyli w **1840** roku zakończył budowę dworu. W oparciu o przytoczone fakty można pkuścić się na stwierdzenie: Ossolińscy rozpoczęli budowę ale nigdy w niej nie mieszkali, tak jak i Łubieńscy .Natomiast książe

⁸Wniosła bogate wianow postaci kilku majątków w tym Rejowiec , kasztelanka podlaska , zm. w 1868 roku. Małżeństwo miało syna **Napoleona Leonaur**.w 1812 roku , literat zm.bezzennie w 1860r. i córkę **Adelę** ur. w 1806 roku (niezamężną) , zm. w 1896r.. Konstancja słynęła ze swej urody. Przypisywano jej liczne romanse w czasie gdy mąż brał udział w wojnach prowadzonych przez Napoleona.

⁹Był znawcą i koneserem sztuki. Po wielu latach zgromadził bardzo dużą kolekcję obrazów. W jego zbiorach znajdowały się obrazy takich malarzy jak : Albaniego, Batoniego, Berchemy, Belliniego Benefiala , Breughla , Brilla , Carracich , Correggia, Canaletta , Cranacha , Courtois, Durera, Domenichina, van Dicka., Honthorsta, Holbeina, Pietra de Hooch, Kupecky'ego , Largillierre, Lemoyne, Lorraina, Netschera, Quertfurtha, Panniniego, Palmy, Piazzette, S. del Piombo, Poussina, C. Van Poelemburgha, Pottera, Guido Reniego, Rembrandta i jego uczniów, Rugendasa, Ruisdaelów, Rottenhamera, Salvatora Rosy, Tintoretta, Tiepola, Trevisaniego, Tycjana, Andrea del Sarto, Sassoferrato, Schlackena, Subleyars, Wouwermana., Veronesa . W katalogu z tej galerii wymieniono 438 obrazów . Ówczcześni korespondenci określali ją jako muzeum sztuk pięknych . Szczególną opieką otoczył malarza Wincentego Kasprzyckiego . W 1796 roku wybudował kościół w Rudce, który wyposażył w obrazy. Zachowały się tam do dziś obraz : Matki Boskiej z Dzieciątkiem , Św. Rocha, Antoniego Padewskiego, "Ucieczkę do Egiptu". Analogia dat budowy tych świątyń skłania do postawienia hipotezy , że obrazy w naszej świątyni parafialnej pochodzą z kolekcji Józefa Kajetana.

¹⁰Tenród książejący pochodził ze Zbaraża. Dziadkiem Floriana **Adama** był Florian a ojcem Józef (1765-1816). Florian **Adam** książe Woroniecki / zm. w 1864 roku/ poślubił Leokadię z Potockich / zm. w 1876 roku/. Z tego małżeństwa zrodziło się czwórka dzieci: **1 – Henryk** , który przejął dobra **Rejowca** w 1864r., **2 – Mieczysław** ur. W 1876 roku / dobra Kanie /ożeniony z Marją Drohojowską herbu **Korcza** córką hr. Seweryna z Marii z Sobańskich herbu Junosza z niej: **Adam** ur. 21.12.1878r ,**Marja** księżna Woroniecka ur. W 1877 roku oraz trzy siostry i trzech bracia , **3 – Natalia** księżna Woroniecka zaślubiona dnia 2 października 1855 roku Stanisławowi Lasockiemu herbu **Dolega**, synowi Józefa z Czarnieckiej herbu **Łodzia**.,**Kurier Warszawski** ,, 1855 r. Nr 276 s. 1354 . donosił:,, *Dzień 2 października b.r. zebrał liczne grono krewnych , sąsiadów , przyjaciół z bliższych i dalszych okolic , w Rejowcu , w domu księstwa Adamostwa Woronieckich . W dniu tym odbył się obrzęd zaślubin . Jedynej ich córki księżniczki Natalii z panem Stanisławem Lasockim , właścicielem dóbr w gostyńskim , synem J.W .Józefa Lasockiego a wnukiem Adama , kasztelana sochaczewskiego , znanego w swoim czasie , z zasług i prawości marszałka trybunału lubelskiego. Związek ten pobłogosławić raczył w kaplicy pałacowej J.W. Wincenty Pieńkowski , biskup diecezji lubelskiej (.....) Tak i tu po tej uroczystej chwili , ożywiła zgromadzenie ochocza zabawa i przeciągnęła się do dnia następnego . Znana w tutejszej okolicy i w Warszawie , ujmująca gościnność gospodarzy , uprzyjemniła zebrany , każdą ich pobytu godzinę obmyśliwszy , aby dawnym zwyczajem , jak wyrzekł poeta : ,, Wszystko gwoli polskiemu działo się przyjęciu , I dobrze było panu , słudze i bydłociu ,, . I tak każdy z przybyłych , uniósł mile wspomnienie i ufną nadzieję , że Bóg pobłogosławi młodej parze , i że ten związek w dwóch zacnych rodzinach zawarty , doda do towarzystwa krajowego , nowe stadło , które wśród wzajemnego uszczęśliwiania , stanie się wzorem wszystkich cnót chrześcijańskich i ojczytych ,, , **4 – Włodzimierz** książe Woroniecki , zmarł w wieku zaledwie 3 lat z 13/14 stycznia 1837r.*

Florian **Adam Woroniecki** zakończył budowę i w nim zamieszkał. Tak więc, nazwa "**Pałac Ossolińskich**" jest delikatnie mówiąc umowna. W związku z powyższym, bardziej poprawne i zasadne byłoby określenie, dwór **książąt Woronieckich**. Rzecz jasna w odniesieniu do najstarszej środkowej części obecnie zachowanej bryły architektonicznej.

Wycinek z planu Rejowca wykonanego w 1858 roku na potrzeby Woronieckich. Na uwagę zasługują inne przebiegi dróg.

Dwór został wymurowany z cegły i otynkowany. Częściowo podpiwniczony. Frontem zwrócony na północ. Postawiony na planie zbliżonym do kwadratu a piętro na planie krzyża z czworoboczną przeszkloną wieżą zegarową pośrodku. Całość przykryta niskim dachem dwuspadowym. Wieża dachem namiotowym. Lata budowy, zmiany właścicieli po pewnym czasie dają znać o sobie. W **1849** roku książę Florian **Adam** przeprowadza gruntowną restaurację. Krótka notatka z 1863 roku zamieszczona w Tygodniku Ilustrowanym określa:

(...) „W następnych czasach Rejowiec zostawał zawsze w posiadaniu rozmaitych możnych rodzin polskich, będąc dziedzictwem Rzewuskich, Boreckich, Ossolińskich, dziś jest własnością książąt Woronieckich. Że ci panowie w nim mieszkali, dowodzi dotąd istniejąca alea, wysadzana starożytnymi drzewami, która prowadzi z miasta do niedaleko stąd będącego pałacu zbudowanego w stylu włoskim, z równie wspaniałym angielskim ogrodem,..”

----- „ -----
Książę Woroniecki w swoich dobrach wyznaczając tereny kolonistom niemieckim, przydziela im ziemię dworską na ogólnych zasadach dzierżawy. Pierwsza kolonia powstaje w miejscowości **Majdan Rybie** w roku **1848**. Pierwszymi osadnikami byli: Blimke, Duberstein, Eichorszt, Feleki, Radman, Sader (do roku **1932** takie nazwisko posiadało 65 osób), Szylkier. Dotychczas dostępne dane mówią o kantoracie w tej miejscowości z roku **1859**. Koloniści w **Rybiem** osiedlili się w roku **1859**, pochodzili z miejscowości Stołp na Pomorzu i Brombergu. W tym czasie liczba ich gospodarstw wzrosła do 11 zagród. Następne w kolejności kolonie to: **Aleksandria Niedziałowska** z **1863** roku. W

tym też roku budują kaplicę. Kantorat dopiero w **1868** roku. Od roku **1869** posiadali własną kaplicę i szkołę. (procesowali się ze społecznością katolicką) W tej miejscowości prowadzili 30 gospodarstw co stanowiło 86 % ogólnego stanu.

Kolonia w miejscowości **Kobyle** powstaje przed rokiem 1864.

Wycinek z planu wykonanego na potrzeby Woronieckiego przedstawiające miasto Rejowiec i najbliższe okolice.

Następnym właścicielem nieruchomości po śmierci Florjana **Adama** zostaje jego syn **księżę Henryk** / zm. w **1878r.** /ożeniony z **Marią z Orsettich h. Złotokłos**¹¹. Przejął dobra Rejowiec w **1864** roku.

Na planie posiadłości Rejowiec z 1859 roku zaznaczono sąsiedztwo:

dóbr: Krzywowola, Uher, Niedziałowice, Krupe, Hruszów, Siedliszczki, Stajne i wieś Wereszcze Duże.

Natomiast w składzie dóbr Rejowiec wymieniono:

folwarki: Adamó, Rejowiec, Kostunin, Mieczysławek, Kadzinek.

¹¹Córka Tomasza Orsetti, która po śmierci męża Henryka wyszła w 1879 roku sdo voto za Stanisława hr.Łubieńskiego.

wsie : Rybie, Kobyle, Wólka Rejowiecka. Miasto – Rejowiec.

Na planie wyszczególniono też kompleksy leśne o nazwach :

lasów – Borysowa Góra, Dubownica, Jeziorka, Kadelnica, Kamienna Gór, Klin, Kobylszczyzna, Kozły, Nowin, Osowica, Ostrówki, Pokrzywniebla, Rywkowa Góra, Sabowica, Tomaszówka, Wielki Las, Sabowice.

inne – Wereszcze Małe, Cegielnia, Rychalówki, Probostwo, Chojnyszczyna, Spór.

Za jego właścicielstwa w **1867** roku Rejowiec utracił prawo miejskie i został zakwalifikowany jako osada Rejowiec¹².

Książę **Henryk**¹³ umiera w roku **1878**. W siedem lat po śmierci męża **Maria Woroniecka z Orsettich**¹⁴ wychodzi za mąż w **1879** roku za hrabiego **Stanisława Łubieńskiego**¹⁵ h. **Pomian** / ur. w 1852 roku / właściciela majątku Ruchny. Tak więc po 74 latach dobra Rejowiec ponownie we władaniu rodu Łubieńskich.

W **1881 roku** dobra Rejowiec składały się z następujących folwarków:

Lp. Folwark	Powierzchnia liczona w morgach							Budynki		Płodozmian ¹⁶
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1 Rejowiec	574	244	190	1830	132	-	2962	18	33	4, 5 i 7
2 Adamów	359	40	5	276	35	-	715	1	11	10 – połowy
3 Kadzin	212	1	-	466	14	-	693	2	4	4 – połowy
4 Kostunin	465	152	33	489	19	-	1158	4	6	4, 8 i 10 połowy

- 1 - grunty orne i ogrody
- 2 – łąki
- 3 – pastwiska
- 4 – lasy (nie urządzone)
- 5 – nieużytki
- 6 – zarośla
- 7 – razem morgów
- 8 – budynki murowane
- 9 – budynki drewniane
- 10 – płodozmian

¹²przed 1867 r. miasteczko, pow. chełmski, gm. Rejowiec, par. rz.-kat. Pawłów. Leży wśród wyżyny lubelskiej sięgającej a okolicy do 800 st. n.p.m., w dolinie rzeki b. n., uchodzącej z praw. Brzegu do Wieprza. Droga bita z Chełma do Krasnostawu przechodzi przez R. Droga żelazna nadwiślańska ma stacją t. n. o 4 w. od osady. R. odl. 16 w. od Chełma, 55 w. od Lublina, 227 w od Warszawy (koleja żel.), posiada cerkiew prawosławną, synagoge, sąd gm. okr. III, urząd gm., szkołę początkową. st. poczt., aptekę, fabrykę wyrobów z miedzi, dwie garbarnie, olejarnię, pałac dziedziców z ogrodem 424 dm., 1408 mk. (1060 żyd.). Odbywa się tu 6 jarmarków. W **1827** r. było 100 dm., 603 mk.; **1858** r. było 99 dm. (19 murow.), 1159 mk. (802 żyd.); kasa miejska miała dochodu 266 rs. 53 kop. Obszar miejski zajmuje 321 mr. Osada miejska zajmuje 321mr., Wolka 632 mr. a wieś Kobyle 389 mr., dołączwszy do tego obszar drobnych osad (wś Rybie, Werenice), wynoszący 600 mr. i obszary folwarczne, wypadnie iż pierwotna rozległość dóbr Kobyle wynosiła do 7000 mr.

¹³Dobra Kanie i Rejowiec należące do zmarłego 1872 roku Henryka ks. Woronieckiego miały 9549 morgów w tym 5216 lasów.

¹⁴Zmarła w 1912 roku

¹⁵Rodzicami Stanisława byli Władysław hr. Łubieński / ur. w 1817r, zm. w 1880r./ i Marja z Orsettich.

Właściciele Dobrzelina. Miał trójkę rodzeństwa: 1-**Marię** za Stanisławem Wodzińskim, 2-**Helene** za hr. Leonem Łubieńskim zmarłym w 1902r., 3- **Gustawa** ur. w 1850 roku ożenionego z Marją Szlubowską Radzyna. Zmarł bezpotomnie w 1903 roku.

¹⁶Stosowano też tzw. trójpolówkę – polegającą na płodozmianie w sposób następujący: pierwszy rok – ugór, drugi rok – ozimina, tj. pszenica lub żyto, trzeci rok – zboże jare, tj. owies lub jęczmień. W takim układzie 2/3 gruntu było pod pługiem.

Oprócz folwarków w skład dóbr rejewieckich w **1881** roku wchodziły następujące miejscowości:

Lp.	Miejscowość , wieś	ilość zagród – osad	powierzchnia w morgach	uwagi
1	Rejowiec	97	321	
2	Wólka Rejewiecka	32	632	
3	Kobyle	38	389	
4	Rybie	27	336	
5	Majdan Rybie	9	80	
6	Kadzinek	5	25	
7	Weresce	9	161	

Inne dane o dobrach Rejowiec; - młyn wodny i cegielnia, pokłady wapna, torfu.

Własność rolna mieszczan w miasteczku Rejowiec w 1865 i w 1904 roku. arów. Dziesięcina – 10 925 m
1865 rok (dane w morgach , morga nowopolska – 56arów)

Ogółem – 287
w obrębie miasteczka - 28
poza miasteczkiem – 259

1904 rok (dane w dziesięcinach ,dziesięcina – 10 925 m)

Ogółem – 165
grunty orne 128
łąki - 35
las -
nieużytki - 2

W niedługim czasie umiera Stanisław Łubieński. Wdowa po nim Maria Łubieńska primo voto Woroniecka z Orsettich sprzedaje majątek w **1894** roku małżonkom **Marii i Józefatowi Jakubowi Budnym h. Jastrzębiec.**

Nowi energiczni właściciele zmieniają dotychczasowy styl gospodarowania. Budują cukrownię ,gorzelnię, tartak, młyny. Wprowadzają nowatorstwo w uprawie roli — stosują maszyny w pracach polowych.

Przystępują do rozbudowy i modernizacji zaniedbanej siedziby. Dobudowują dwa duże ukośne skrzydła z okrągłymi wieżyczkami, nowe dekoracyjne elewacje.

Po przebudowie powstała okazała siedziba Budnych. Widok od strony południowej. Fotografię wykonano w 1910 roku

Przebudowują park przypałacowy, urządzają stawy, wysepki, gazony z nowym układem alei. Niewielki dwór zamieniają na wspaniałą rezydencję, która od tego momentu zasługuje na miano pałacu. Budnowie wyposażają rezydencję na miarę swoich aspiracji.

Mostek w stylu angielskim umożliwiający dostęp do wysepki otoczonej szerokim kanałem wypełnionym wodą. W głębi bryła kościoła rzymskokatolickiego pw. św. Józefa Kuncewicza. Foto lipiec 1914 rok. Na uwagę zasługiwał bogaty księgozbiór. Ozdobą starodruków był oryginał nadania prawa miejskiego przez króla Zygmunta I oraz przywilej ustanowienia dwu dorocznych jarmarków. Działania I wojny światowej na szczęście ominęły siedzibę Budnych.

1 sierpnia 1908 roku **Bronisław Jan Fudakowski** sprzedał Ludwinin o powierzchni 204 morgi i 221 prętów **Józefatowi Budnemu** właścicielowi dóbr Rejowiec za sumę 200 000 rubli. Od tego wydarzenia Ludwinin przeszedł do dóbr rejowieckich.

Według rejestru pomiarowego z **1884** roku folwark Ludwin (Nowiny) będący w składzie dóbr Uher przedstawiał się następująco:

Lp.	Folwark	Powierzchnia liczona w morgach							Budynki		Płodozmian
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Ludwin	162	34	-	291	5	-	-	-	4	-

- 1 - grunty orne i ogrody
- 2 - łąki
- 3 - pastwiska
- 4 - lasy (nie urządzone)
- 5 - nieużytki
- 6 - zarośla
- 7 - razem morgów
- 8 - budynki murowane
- 9 - budynki drewniane
- 10 - płodozmian

Na przestrzeni dziejów Rejowiec wielokrotnie rabowany i palony. Ostatni wielki pożar strawił miasteczko w połowie **1915** roku Zniszczenia dokonały wycofujące się wojska carskiej Rosji. Po wielkim trudzie powoli podnosił się ze zgliszcz.

Od strony prawej: Józefat Jakub Budny, Maria z Pilitowskich Budna, Ignacy Bonawentura Budny, Michalina Bronisława Szedel, Karolina z Murawskich Budna, Piotr Michał Szedel. Foto z 1910 roku.

Wojna 1920 roku zaznaczyła swój ślad na wyposażeniu pałacu. Wojska bolszewików zbliżyły się do granic Rejowca. W dniu **08 sierpnia 1920** roku nastąpiła ewakuacja urzędów państwowych i samorządowych. Wyjeżdżają właściciele pałacu - pozostawiając go bez opieki. W znacznej części

zrabowano wyposażenie pałacu. Ginę cenne księgi i dokumenty związane z Rejowcem. W roku **1925** umiera w Warszawie **Maria Budna zPilitowskich h. Brodzic**.

Wykaz z dnia 3 stycznia 1935 roku.

L.p.	Imię i nazwisko właściciela	wielkość majątku	Inne składniki
1	Józefat Budny Majątek Rejowiec	1916,88 ha	cukrownia , gorzelnia, młyn wodno-parowy , Tartak

Tymczasowy przełożony Gminy
Podwójci : A. Niedbała

W dniu **26 stycznia 1937** roku dokonano zapisu w księdze parafialnej w Rejowcu informujący, że Józefat Jajub Budny lat 76 usynowił swego bratanka Antoniego Ludwika lat 31. W niedługim czasie bo w dniu **12 kwietnia 1938** roku umiera Józefat Jakub. Antoni Ludwik Budny do wybuchu II wojny światowej był jedynym właścicielem dóbr Rejowiec. Funkcję rządcy w folwarku Rejowiec w okresie międzywojennym sprawował Lewandowski.

Po **17 września 1939** roku Rejowiec na krótko okupują żołnierze Armii Czerwonej. W dniu **10 października 1939** roku Niemcy zajmują pałac na swoje potrzeby. Nowi użytkownicy w latach **1942** — **1944** przeprowadzają zmiany -częściowo przebudowują wnętrze pałacu.

Niemcy na placu Cukrowni Rejowiec. W czasie okupacji kwaterowali w Pałacu Budnego. Po popołudniowaodprawa, przed rozpoczęciem akcji pacyfikacyjnej w Gettcie w Rejowcu. Maj 1942 roku..

Pododdział niemieckiego okupanta nadzoruje cukrownię , tartak ,gorzelnię i młyny. Żołnierze z tego pododdziału wchodzą w skład załogi pilnującej Żydów w „ Gettcie Rejowiec,,.

W połowie **lipca 1944** roku Niemcy w popłochu opuszczają pałac „Pozostawione resztki wyposażenia zostają rozgrabione. Do dziś można napotkać na książki z sygnaturą Budnych. Własność Budnych odpowiednim dekretem władz PRL została znacjonalizowana i rozparcelowana. Obiektywnie trzeba przyznać, że noi właściciele zadbali o tą wspomniałą

szlachecką siedzibę. Wielokrotnie dużymi nakładami pieniężnymi przeprowadzono prace restauracyjne. Pierwsze po wojnie przeprowadzono w **1948** i **1953** roku. Po ostatnim remoncie można z całą odpowiedzialnością powiedzieć, że Pałac stał się ozdobą Rejowca. Był wykorzystywany przez różne instytucje, - obecnie siedziba WODR. Po przedstawieniu skróconej historii tej budowli ośmielam się zasugerować, że ten przepiękny zabytek Rejowca winien nosić nazwę **„ Pałacu Budnych „**,

Więcej na temat ikonografii „Pałacu Budnych„ i Rejowca z pierwszej połowy XX wieku w wydawnictwie albumowym Danuty i Zdzisława Kalinowskich pt. **„Rejowiec w starej fotografii„**, Rejowiec 2005. Wydawnictwo „POLIHMNIA„, Lublin.

Danuta i Zdzisław Kalinowscy

REJOWIEC
W STAREJ FOTOGRAFII